

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Pavla Šlégra
„Francouzský evolucionismus ve světle moderní vědy.“
Vypracoval Prof. PhDr. Milan Sobotka, DrSc.

Disertace Pavla Šlégra je doplněna překladem vybraných částí z knihy M. Barthélémy-Madaule, který sice není součástí posuzované práce, ale poskytuje východisko k posuzované práci. Barthélémy-Madaule totiž vypracovává instruktivně protichůdnost mezi idealistickým pojetím času u Bergsona a u Teilharda v němž je čas tvůrčím principem dění, a mezi předbergsonovským, jako prostředím, v němž se odehrávají události. Naproti tomu už u Bergsona je čas nikoli prostředím, nýbrž hybným principem, který je aktivní a není reversibilní.

Bergsonovo durée, jehož psychologický původ je v práci analyzován, je východiskem zcela jiného pojetí času, který se vtěluje do tvorby nových a nových skutečností, mezi nimiž je jasná vývojová linie, a které nemohly být očekávány z hlediska darwinovského principu přirozeného výběru nebo Lamarcovy teorie postupu přizpůsobením. Místo těchto schémat vývoje zavádí Bergson intuici, která zohledňuje lidské hledisko – „bezprostřední vědomí“ a „přímé vidění ducha duchem“. Jde o obrat k „já“, které oživuje popis životního élanu, jenž je vždy přítomný, i když není výslovně zmiňován. Bergson postřehl, že vlastním obsahem intuice je duch, který se vyjadřuje v duchovních věcech. Ty jsou duchovní, i když mají materiální podobu, charakter. Barthélémy se zabývá hloubkovou konvergencí Bergsona a Teilharda. Dalo by se myslet, že Teilhard naplňuje Bergsonovo přání. Bergson a Teilhard dovedli vědu dále do metafyziky a metafyziku dovedli dále do vědy. Vlastním předmětem intuice je duchovní tvorba, která probíhá v evoluci.

Předmětem předkládané práce je konfrontace Bergsonova pojetí vývoje veškerenstva zacíleného k absolutnu s Teilhardovým. Je to konfrontace Bergsonova élanu, který vybuchuje jako granát a tvoří už svým růstem rozbíhavé směry, do nichž se rozmach rozdělí. Naproti tomu Teilhardovo „fylum“ (druh) je charakterizováno „počátečním úhlem divergence“, to jest směrem, němž se seskupuje, vyvíjí a odděluje od sousedních forem. Jde o rozhodný vztah k absolutnu, u Teilharda k bodu Omega a o „kristifikaci“.

Práce vychází z hloubkové konvergence mezi Bergsonem a Teilhardem. Tato konvergence začíná jejich orientací na intuici jako metodu poznání. Intuice je vhledem, jímž člověk pohlíží do nitra věcí.

U Bergsona je zdrojem evoluce Jedno, z něhož dochází k šíření evoluce „tlačené zezadu“ do různých směrů. Bergsonova evoluce je poháněna životním vzmachem. Naproti tomu Teilhardova evoluce je tažena zepředu – z kosmické budoucnosti bodem Omega -kosmickým Kristem. Podle Karla Vrány je původ evoluce ve smyslu jejího začátku, praenergie prasnětelné povahy. Pro oba myslitele není čas pouhým prostředím, v němž se odehrávají události, nýbrž aktivním tvořivým činitelem událostí. Bergson odmítá homogenní matematický čas a přiklání se k časovému dynamismu.

Evoluce u Bergsona i u Teilharda vyúsťuje v antropogenezi. „Aby evoluce mohla v lidském prostředí pokračovat, je nutné, aby člověk věděl, že onen pohyb, jehož pokračování má napomáhat, má absolutní hodnotu.“ (Teilhard) Autor se v této souvislosti zabývá Romanem Guardinim, podle něhož kosmologickou problematiku nelze řešit bez náboženské zkušenosti. Ačkoli jde o práci filosofickou, autor se zabývá o současnými fyzikálními a biologickými teoriemi 20.století a začátku 21. století. To patří přirozeně k práci, která se snaží filosoficky postihnout dvě nejdůležitější kosmologické teorie 20. století a jejich protichůdnost k dřívějším kosmologickým teoriím.

Výrazným rysem Šlégrovy práce je sledování české stopy v interpretaci Bergsona a Teilharda. Česká stopa začíná Milíčem Čapkem, který v roce 1939 upozorňoval, že podle Bergsona není fyzikální čas do nekonečna dělitelný, nýbrž že se skládá z kratičkových momentů, a v souvislosti s tím že lze uvažovat o „pulzačním toku kapek času“. Náš autor doplňuje toto zjištění poukazem na Teilhardovu koncepci kapkovitosti reality, která začíná granulací, v níž vznikají stavební prvky atomů a při nejmenším pokračuje cestou rostoucí komplexnosti. Autor zjišťuje, že téměř všechny Teilhardovy texty o čase vypovídají o závislosti Teilharda na Bergsonovi. Dalším českým autorem, jemuž se Šlégr věnuje, je Karel Vrána, autor monografie o Teilhardovi de Chardin. Vrána vyzvedává, že evoluční energii je u Teilharda láska a to nikoliv po citové stránce, ale ze stránky své dynamiky a evolutivního významu. Člověk se svou schopností reflexe patří k nejvýznamnějším evolučním prahům. U dalšího českého autora, Jana Sokola, hledá Šlégr koncepci osoby a osobnosti u zkoumaných autorů.

Podstatné v Šlégrově disertaci je nepochybně srovnání názorů Bergsonových a Teilhardových s poznatky moderní vědy. Šlégr referuje o moderních kosmofyzikálních strunových teoriích a M-teorii. Podle těchto teorií je rovněž jako u Bergsona a u Teilharda prapodstatou hmoty prazáření, čímž se moderní kosmofyzika dostává do těsné blízkosti s metafyzicky zaměřeným myšlením Bergsonovým a Teilhardovým. Problémem těchto moderních kosmofyzikálních teorií však zůstává multirozměrnost prostoru. Zajímavé je i srovnání poznatků moderní evoluční statisticky orientované biologie, která dochází k názoru, že lze biostatisticky zdůvodnit vějířovitou (Teilhard) nebo granátovitou (Bergson) strukturu „tažené“ nebo „tlačené“ evoluce.

Dá se říci, že Šlégr prozkoumal vztah Bergson – Teilhard všestranně a instruktivně. Přínosná jsou i srovnání s moderní vědou. Práce je výstižná, myšlenkově bohatá, poučená i sekundární literaturou (mj. Deleuze), a přínosná. Proto ji doporučuji jako dostatečný podklad k udělení titulu Ph.D. v oboru filosofie.

Milan Sobotka

Prof. PhDr. Milan Sobotka, DrSc.

V Praze dne 2.4.2022